

nism tendencies in behavior of experts at political sphere is underlined because of the avoidance of professional strains.

Key words: political competence, Machiavellianism, characteristics of Machiavellianism, personality.

Received July 09, 2016

Revised September 01, 2016

Accepted October 04, 2016

УДК:621.821.3:159.942.3

Л.Ф. Крупельницька

krlyuda@gmail.com

О.М. Шпортун

Shportun_o@mail.ru

Психологічні підходи до побудови регуляторно-рівневої моделі гумору

Krupelnutska L.F. Psychological approaches to the forming of the regulatory-level model of humor / L.F. Krupelnutska, O.M. Shportun // Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 34. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 281–303.

Л.Ф. Крупельницька, О.М. Шпортун. Психологічні підходи до побудови регуляторно-рівневої моделі гумору. Стаття присвячена поданню регуляторно-рівневої моделі гумору, яка містить опис цілей, рівнів, процесу та результатів особистісної регуляції. Досліджено, що регуляторно-рівнева модель гумору містить: цілі, рівні, процес та результати особистісної регуляції. Особистісна регуляція з допомогою гумору є регуляцією зі складними міжрівневими зв'язками. У процесі розробки моделі з'ясовано, що «центр управління» знаходиться на найвищому рівні регуляції – особистісному. При відносній автономності кожного з рівнів, вони, тим не менш, принципово не можуть бути автономними повністю. У нормі типовим для функціонування гумору є переважання контролю та управління особистісного рівня регуляції. Варіант поєднання посилення нижчого рівня з тимчасовим послабленням вищого рівня при нормальному функціонуванні носить тимчасовий і ситуативний характер. Систематичне ж ізольоване посилення нижчих рівнів регуляції при постійному послабленні вищого рівня свідчить про патоло-

L.F. Krupelnutska – the scientific contribution of the co-author is 50%,

O.M. Shportun – the scientific contribution of the co-author is 50%.

© Л.Ф. Крупельницька,

281

О.М. Шпортун

гічний розвиток функціонування гумору. У такому разі нижчий рівень регуляції засобами гумору сам починає виконувати ключову роль без достатнього зв'язку з вищими рівнями; нижчі рівні регуляції підпорядковують собі вищі.

Ключові слова: гумор, регуляторно-рівнева модель, рівні регуляції, психологічні механізми гумору.

Л.Ф. Крупельницькая, О.Н. Шпортун. Психологические подходы к построению регуляторно-уровневой модели юмора. Стаття посвящена представлению регуляторно-уровневой модели юмора, которая содержит описание целей, уровней, процесса и результатов личностной регуляции. Доказано, что регуляторно-уровневая модель юмора содержит цели, уровни, процесс и результаты личностной регуляции. Личностная регуляция с помощью юмора есть регуляцией со сложными межуровневыми связями. В процессе разработки модели установлено, что «центр управления» находится на самом высоком уровне регуляции – личностном. При относительной автономности каждого из уровней, они, тем не менее, принципиально не могут быть автономными полностью. В норме типичным для функционирования юмора есть преобладание контроля и управления личностного уровня регуляции. Вариант сочетания усиления низкого уровня с временным ослаблением высшего уровня при нормальном функционировании носит временный и ситуативный характер. Систематическое же изолированное усиление низких уровней регуляции при постоянном ослаблении высшего уровня свидетельствует о патологическом развитии функционирования юмора. В таком случае низкий уровень регуляции средствами юмора сам начинает выполнять ключевую роль без достаточной связи с высокими уровнями; низкие уровни регуляции подчиняют себе высшие.

Ключевые слова: юмор, регуляторно-уровневая модель, уровни регуляции, психологические механизмы юмора.

Постановка проблеми. Гумор належить до тих психологічних феноменів, які виступають у різноманітних ролях у контексті функціонування особистості – від засобу пристосування до модусу розвитку, від задоволення потреби у захисті та самозбереженні до реалізації потреби у самотрансценденції. Останнім часом інтерес до досліджень гумору значно зріс, що відбилося у збільшенні кількості публікацій із зазначеної теми та появою нових підходів до розуміння цього феномена [3, 12 – 14, 18 – 19, 22 – 26]. Однак залишаються малодослідженими аспекти функціонування гумору, пов'язані зі специфікою порушень, які мають місце при тих чи інших видах психічної патології. Бракує також систематизованих уявлень про рівні та механізми функціонування гумору.

Метою статті є подання регуляторно-рівневої моделі гумору, яка містить цілі, механізми, опис процесу функціонування

гумору в континуумі «захисні механізми – копінг-стратегії» та результати такого функціонування у структурі особистісної регуляції в умовах норми та психічної патології.

Виклад основного матеріалу. Вивчення результатів досліджень гумору в континуумі «норма-патологія» дозволяє стверджувати, що основні параметри феномена гумору значущо відрізняються у різних режимах функціонування особистості [3, 8–10]. Якщо в нормі у використанні гумору поряд із захисними функціями вирізняється вектор особистісного розвитку, то в умовах психічної патології на перший план виступають переважно захисні функції гумору. Ті чи інші психічні порушення відбиваються і у специфіці функціонування сфер психіки, пов'язаних із гумором.

Ми виходимо з такого розуміння феномена гумору: гумор є вищою психічною функцією, яка у специфічний спосіб – виявлення, подолання чи зняття суперечностей, що базуються на здатності до сприйняття та відтворення комічного, регулює різні аспекти та рівні життєдіяльності особистості.

Таке визначення базується на сучасних поглядах на сутність феномена гумору, які знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних психологів [3, 8, 10, 12, 14, 19].

Особистісна регуляція здійснюється за допомогою різних психічних засобів, до яких, насамперед, належать вищі психічні функції, зокрема: сприймання, пам'ять, мислення, мова [5]. Часто цей список продовжують такими феноменами як увага, воля, мотивація тощо.

В культурно-історичній психології знаходимо підстави для розуміння у якості вищої психічної функції і гумору. Найголовнішими характеристиками вищої психічної функції є [5, 6]: по-перше, соціальне її походження, тобто не вроджений характер, а прижиттєве формування під безпосереднім впливом культури через механізм інтеріоризації; по-друге, опосередкованість культурними знаками, прийнятими та зрозумілими в культурі, насамперед, мовою; по-третє, довільність характеру регуляції, тобто людина свідомо може нею управляти.

Усі ці параметри характеризують і гумор.

Відповідно, модель гумору як психологічного феномену має містити цілі (сенси) регуляції, рівні, на яких вона здійснюється, психологічні механізми, які лежать в основі цієї регуляції, та результати (рис. 1). На рис. 1 також відображені типи критичних ситуацій (Ф. Ю. Василюк), які допомагає врегулювати гумор.

Рис 2.1. Регуляторно-рівнева модель гумору

Погляд на гумор як на вищу психічну функцію нині можна вважати достатньо обґрунтованим. Так, І. С. Домбровська [8] проаналізувала стадії та механізми розвитку гумору як вищої психічної функції, еволюцію підсвідомого образу гумору в культурному розвитку, рефлексивні уявлення про гумор у сучасній культурі. У її дослідженні гумор постає як відносно пізній продукт культурно-історичного розвитку суспільства та свідомості

людини. У якості основних передумов гумору розглядаються 1) комічне, смішне; 2) власне сміх.

Якщо вести мову про феномен осмисленого сміху, тобто не просто сміху як біологічної реакції, а як особистісного феномена, то треба зазначити, що у ньому знаходять своє відбиття дві людські здатності: біологічна та ідеальна. Це біологічна здатність до сміху та ідеальна здатність до сприйняття комічного, смішного. Тобто гумор синтезує у собі дві лінії розвитку: природну, натуральну, з одного боку, і культурну – з іншого.

Як і інші вищі психічні функції, гумор в історичній перспективі свого становлення першопочатково виступав не як індивідуальна психічна властивість, а як соціальна активність. Комічне сприйняття і сміх мали місце в святкуваннях античного періоду, у театральних дійствах тощо. Сміх як біологічна реакція у поєднанні зі сприйняттям комічного все більше соціалізувався та віддалявся від біологічної основи.

Цю стадію – біологічну – можна розглядати як першу в історичному аспекті становлення гумору. Їй відповідає перший рівень регуляції з допомогою гумору. На рис. 1 він позначений як «біологічний».

Наступні стадії розвитку гумору також мають відповідники у рівнях регуляції. Розглянемо їх коротко.

Друга стадія – соціальна, яка охоплює епоху ренесансу та властиву їй культуру. У «сміховій культурі», описаній М. М. Бахтіним [2], здатність до гумору все ще виступає як розділена між людьми психічна функція, яка згодом інтеріоризується і стає функцією індивідуальної психіки. Як пише Л. С. Виготський, «відносини між вищими психічними функціями були колись реальними відносинами між людьми, колективні, соціальні форми поведінки в процесі розвитку стають способом індивідуального пристосування, формами поведінки і мислення особистості» [6, с. 221].

Відповідно, другий рівень регуляції, який ми розглядаємо серед рівнів, представлених у сучасній людині, – це соціальний рівень.

Подальше становлення гумору в культурно-історичному аспекті проходить через стадію, яку І. С. Домбровська називає стадією ноогенезу гумору. На цій стадії відбувається соціогенез гумору; комічне стає способом осмислення світу. Під ноогенезом розуміється процес відчуження психічного, який бере участь у формуванні сфери ідеального, або ноосфери, яка стає можливою завдяки індивідуальному узагальненню людиною соціальних

уявлень і породженню нового знання. Відбувається «перехід від режиму вживання, засвоєння культури до режиму конструювання різних соціальних світів» [1, с. 91].

Здатність до гумору трансформується і перетворюється із розділеної між людьми функції в особистісну властивість, відбувається його ідеалізація і інтелектуалізація. І. Кант писав про гумор як про здатність людини, сутність якої – «гра уявлень» [8]. Гумор еволюціонує разом з людською особистістю: персоні-генез і гуморогенез – це пов’язані процеси. Здатність до гумору стає одним із засобів еволюції психіки.

Стадії ноогенезу гумору відповідає третій рівень регуляції – рефлексивний, який орієнтований, на відміну від двох попередніх рівнів, на внутрішню узгодженість, рівновагу. Якщо регуляція з допомогою гумору на першому рівні – біологічному – здійснюється, приводячи до «тут-і-зараз» задоволення потреби, не обов’язково усвідомленої, на другому – соціальному – до реалізації усвідомленого мотиву, то на третьому – рефлексивному – до внутрішньої, ідеальної узгодженості. І. С. Домбровська називає цей рівень регуляції ідеальним [там же].

Нарешті, на четвертій стадії культурно-історичного розвитку гумору відбувається остаточна його інтеріоризація. Зовнішня сміхова поліфонія, описана М. М. Бахтіним, стає внутрішньою, відбувається «розщеплення» особистості на два голоси, як це розумів М. М. Бахтін [2]. Ця інтеріоризація гумору пов’язана з внутрішнім діалогом. Завдяки зверненню гумору на себе саму в людини з’являється здатність до самотрансценденції засобами гумору.

Отже, гумор із зовнішньої дії, яка регулює відносини між людьми, на четвертій стадії перетворюється у діяльність, яка бере участь у саморегуляції особистості. З «регулятора» він трансформується у «саморегулятор». Власне саморегуляція з можливістю значного розширення можливостей самозміни, саморозвитку, самотрансценденції і є головним атрибутом останнього, четвертого рівня саморегуляції – особистісного.

Виокремлені рівні регуляції добре співвідносяться в теоретичному аспекті з типами критичних ситуацій, запропонованих Ф. Ю. Василюком [4]. Класифікацію критичних ситуацій складають: стрес, фрустрація, конфлікт і криза.

Поняття критичної життєвої ситуації є максимально наближеним за обсягом значень до ситуацій, у яких актуалізується регуляція з допомогою гумору. Ф. Ю. Василюк так визначає це поняття: «Критична ситуація у найзагальнішому плані має бути

визначена як ситуація неможливості, тобто така ситуація, у якій суб'єкт стикається з неможливістю реалізації внутрішніх необхідностей свого життя (мотивів, устремлень, цінностей тощо) [там же].

Якщо ми відштовхуємося від визначення гумору, у якому його сутнісною особливістю визнається виявлення, подолання чи зняття суперечностей, то очевидним є те, що ситуація такого виявлення, подолання чи зняття є саме критичною ситуацією. Виявлення суперечності створює основу для таких психологічних ефектів, як напруженість, тривога, роздратування, тобто, як мінімум, для ефектів, які описують стрес. Блокування потреби у безпеці, стабільності, визначеності існування у категоріальному полі «вітальності» є основою для виникнення цієї критичної ситуації у тому значенні, як її розуміє Ф. Ю. Василюк. Тобто в це поле потрапляють переважно потреби біологічного рівня існування, які мають задовольнятися «тут-і-зараз», і забезпечують життєдіяльність організму. Необхідність відтермінування задоволення є стресовою ситуацією.

Якщо ж ідеться про ситуацію наявності сильної вмотивованості на досягнення мети (а не лише існування потреби), ускладнену перепонами, що перешкоджають цьому досягненню, є підстави говорити про ситуацію фрустрації. Категоріальне поле цієї критичної ситуації задається, за визначенням Ф. Ю. Василюка, категорією діяльності. Реалізація мотиву є необхідністю існування, а подолання труднощів на шляху до реалізації мети у цьому модусі існування є типовою практикою. Якщо ж немає можливостей для подолання труднощів, виникає критична ситуація – фрустрація. Онтологічне поле цієї критичної ситуації – це окреме життєве відношення.

Наступний тип критичної ситуації – це конфлікт. Про нього йдеться у контексті теоретичних побудов Ф. Ю. Василюка тоді, коли «свідомість капітулює перед суб'єктивно нерозв'язуваною суперечністю мотивів», тобто коли свідомість «має справу» з конфліктуючими мотивами, коли порушені узгодженість, несуперечливість внутрішнього світу.

Нарешті криза – це такий тип критичної життєвої ситуації, при якому блокується реалізація життєвого задуму, порушується життя як ціле. Результатом переживання цієї ситуації є переродження, метаморфоза особистості, поява нових цінностей, нового образу «Я», нового життєвого задуму.

Як бачимо на рис. 1, кожна з цих критичних ситуацій є відповідником певного рівня регуляції. Нижче наведемо наше розу-

міння взаємозв'язків між рівнем регуляції та типом критичної ситуації.

Процес особистісної регуляції, звісно, пов'язаний із необхідністю вправлятися з блокаторами цілеспрямованої регуляторної діяльності. Це можуть бути як фактори оточуючого світу, так і внутрішньоособистісні чинники різного порядку. Рівень та якість особистісної реакції на ці блокатори, які, у свою чергу, залежать від значущості для людини заблокованої реалізації, обумовлюють той чи інший тип критичної ситуації. Гумор є засобом сприяння особистісній регуляції у кожному з виокремлених типів критичних життєвих ситуацій.

У разі регуляції з допомогою гумору маємо справу зі складною схемою регуляції різних рівнів. «Центр управління» знаходиться на найвищому рівні регуляції – особистісному. До якого б рівня не належала життєва трудність, з якою вправляється людина з допомогою гумору, вона, по-перше, стосується цілісної особистості, по-друге, її розв'язання задіює ресурси цілісної особистості. При відносній автономності кожного з рівнів, вони, тим не менш, принципово не можуть бути автономними повністю.

Саме особистість обирає спосіб і рівень функціонування.

Проблемі рівневості організації особистісного буття приділяли увагу багато вчених. Так, К. Поппер виокремлює три світи, які можна співвіднести з рівнями еволюції живого: 1) світ фізичний, в тому числі, біологічний; 2) соціальний світ, або ж світ «засобів комунікації», за визначенням самого К. Поппера [15, с. 109]; 3) світ об'єктивного знання.

У працях О. Г. Асмолова знаходимо висновок про три стадії еволюції: біогенез, соціогенез і персоногенез тощо [1]. Д. О. Леонтьєв, ведучи мову про рівні саморегуляції, виокремлює три їх рівні: «тваринний», соціальний і рефлексивний [8]. При цьому психофізіологічний рівень – рівень тілесних та мозкових механізмів Д. О. Леонтьєв, як і О. Г. Асмолов, відносить до передумов особистості, а не до складників її структури.

І. С. Домбровська пише про чотири рівні регуляції: біологічний, соціальний, ідеальний та інтегрально-особистісний [там же].

Узагальнивши погляди цих авторів, бачимо, що незважаючи на відмінності у методології теоретичних розвідок, вони доходять до подібних висновків. Про біологічний та соціальний рівень пишуть усі згадані автори. К. Поппер, Д. О. Леонтьєв, І. С. Домбровська звертають увагу на існування деякого рівня, який вони називають по-різному – «світ об'єктивного знання» (К. Поппер), «рефлексивний рівень саморегуляції» (Д. О. Ле-

онт'єв), «ідеальний рівень особистісної регуляції Буття» (І. С. Домбровська).

І. С. Домбровська вважає, що і у концепції О. Г. Асмолова, який після соціогенезу виокремлює одразу персоногенез, механізм ноогенезу (і, відповідно, ідеальний рівень) присутній імпліцитно у вигляді концепту нададаптивної активності, яка виражається, зокрема, у творчості.

Про четвертий рівень, який у працях О. Г. Асмолова позначено як персоногенез, а у роботі І. С. Домбровської названо «особистісним рівнем регуляції Буття», серед згаданих авторів пишуть лише зазначені два. Однак слід зауважити, що про цей рівень регуляції ведуть мову багато психологів, хоч і позначають його по-різному.

Саме цей рівень є відповідним за вибір «регістрів буття» (термін М. Мамардашвілі [11]). Особистість обирає рівень та принципи самоінтеграції та саморегуляції.

Розгляду принципу регуляції міжрівневих зв'язків присвячує увагу І. С. Домбровська [8]. Вона пояснює такі зв'язки, залучаючи поняття «домінанта» і «фонова субдомінанта». Принцип домінанти, розкритий О. О. Ухтомським, І. С. Домбровська доповнює принципом взаємодії домінанти і фонові субдомінанти у регуляції. На її думку, рівень існування особистості визначає «домінанта», функцією якої є інтегрування.

Ще один складник регуляторно-рівневої моделі гумору – це **психологічні механізми**, за допомогою яких здійснюється особистісна регуляція гумору.

Одразу слід зазначити, що розглядувані психологічні механізми є водночас механізмами, які лежать в основі гумору, та механізмами особистісної регуляції засобами гумору. Тому ми вживаємо поняття «психологічні механізми гумору» та «психологічні механізми особистісної регуляції засобами гумору» як такі, що мають однаковий обсяг.

Отже, як слідує з принципів, на яких побудована регуляторно-рівнева модель, блокування значущих для особистості потреб, мотивів діяльності, неможливість досягнення внутрішньої узгодженості чи руйнування життєвого задуму у відповідь вмикають особистісну регуляцію, яка відбувається за двома основними векторами – досягнення втраченого гомеостазу та самотрансценденція, саморозвиток. Будь-яка критична ситуація – це, з одного боку, руйнування наявного модусу задоволення потреб, реалізації мотивів, досягнення внутрішнього комфорту та злагоди, руху за смисловим вектором життя; з іншого боку – можливості від-

новлення всього перерахованого на новому рівні, у новій якості (самотрансценденція), або ж, як мінімум, повернення у той стан, у якому людина перебувала до виникнення критичної ситуації (гомеостаз).

У континуумі від біологічного рівня до особистісного поступово збільшується частка трансцендентної складової та зменшується «гомеостазної», яка є максимально представленою саме на **біологічному рівні регуляції**.

Психологічні механізми, які лежать в основі особистісної регуляції за допомогою гумору, обіймають як захисні механізми у вузькому розумінні, поданому у психоаналітичному підході, так і механізми подолання (копінг-механізми). При розгляді цих різноманітних механізмів, які дозволяють особистості на різних рівнях вправлятися з важкими життєвими ситуаціями, захисні стратегії бачаться як більшою мірою неусвідомлювані психічні засоби; копінг-стратегії ж розглядаються як свідомо використовувані людиною для подолання стресу, тривоги, пов'язаної з певними категоріями подій, тощо. Копінг визначається як поведінкові та когнітивні зусилля, що застосовуються людьми для того, щоб справитись з вимогами ситуацій взаємодії людини з середовищем [22].

Слід зазначити, що гумор поєднує у собі обидва вектори цих психологічних механізмів – і захисний вектор, і вектор копінгу (подолання). Будучи засобами «втечі» від складності ситуації чи «перечікування» дії негативних факторів, гумористичні прийоми водночас можуть бути засобами розв'язання складної ситуації.

Крім того, треба зауважити, що описані нижче механізми функціонують не ізолювано, а, частіше за все, комплексно. Тобто одночасно можуть вмикатися, наприклад, «ігрова рамка», перехід у парателічний стан та знецінення «гра уявлень». При цьому це можуть бути механізми з різних умовно виділених рівнів регуляції.

У випадку, коли блокується задоволення потреб біологічного рівня, можливості гумористичного регулювання кризової ситуації зводяться до таких описаних у літературі психологічних механізмів, як «легальний» вираз сексуальних та агресивних тенденцій, відреагування, сублімація. Тобто йдеться про зняття емоційної напруги, що виникла у результаті блокування значущих потреб вітального рівня, гумористичними засобами. У разі *відреагування* йдеться про фіксацію уваги на комічних аспектах ситуації з наступною психічною розрядкою.

У разі *сублімації*, зняття внутрішньої напруги відбувається за рахунок перенаправлення енергії на соціально прийнятні цілі, насамперед, творчість. Зв'язок гумористичних форм особистісного самовиразу з творчістю підкреслювався багатьма авторами [3, 10, 12].

Загалом, регуляція засобами гумору у випадках, коли домінуючим є біологічний рівень, відбувається за рахунок «*легально-го*» виразу «*заборонених*» тенденцій, тобто тенденцій, стосовно яких у соціумі існують або приписи табування щодо відкритого їх виразу, або ж неоднозначні трактування такого виразу. Гумор дозволяє обійти ці труднощі за рахунок створення несерйозного контексту. Завдяки цьому контексту та ігровій рамці взаємодії можна виразити агресивні та сексуальні тенденції у безпечній формі.

Людина як соціальна істота включена у систему діяльності. Одним із ключових понять, що описують структуру діяльності, є поняття мотиву. Мотив, на відміну від потреби, характеризується таким обов'язковим атрибутом, як усвідомленість. Коли з'являються труднощі у реалізації мотиву, виникає критична ситуація рівня фрустрації. Гумористичні засоби особистісної регуляції *соціального рівня* забезпечуються такими психологічними механізмами, як знецінення, вихід у світ мрії та фантазії, перемикання з телічного (орієнтованого на досягнення мети діяльності) на парателічний стан, встановлення «ігрової рамки».

Завдання «ігрової рамки» та перехід у парателічний стан є специфічними «гумористичними» засобами. За допомогою цих механізмів досягаються умови, необхідні (хоча й недостатні) для функціонування гумору. Ці механізми дозволяють змінити кут зору на аспекти діяльності, які виявилися блокованими тими чи іншими чинниками, перестати на певний час сприймати ці аспекти серйозно, не втрачаючи при цьому зв'язку з ними.

Знецінення з допомогою гумору тих аспектів діяльності, які не можуть бути реалізованими в даний час, також може виконувати конструктивну функцію, оскільки, знецінивши їх, людина отримує можливість не фіксуватися на них, а натомість пошукати альтернативні методи та сторони діяльності, підвладні управлінню.

Вихід у світ мрії та фантазії разом з описаними механізмами створення ігрової рамки та перемикання на парателічний стан дозволяє відволіктися від проблемного змісту та не доступних управлінню елементів у діяльності, й шляхом фантазування

чи мрії створити образи досягнення, які є мотивуючими. Тобто втрачена сила мотиву таким чином може бути відновлена.

Регуляція засобами гумору на *рефлексивному рівні* здійснюється, насамперед, за рахунок таких психологічних механізмів, як внутрішнє узгодження, встановлення невідповідності, бісоціація, аксіоматизація, «когнітивна гра», псевдорозв'язання. Ці механізми не є однорідними та незалежними один від одного. Але разом вони відповідають на питання «Яким чином здійснюється «гумористична» регуляція цього рівня?»

Сприйняття невідповідності вважається багатьма авторами важливим чинником, що визначає гумористичний характер явища. Все, що смішне, разом з тим є своєрідним, незвичайним, не відповідає нашим очікуванням. Багато авторів висловлювали ідею, що невідповідність є основою гумору [12, 21]. Ще Артур Шопенгауер стверджував, що «в кожному випадку причина сміху – раптове сприйняття невідповідності між уявленням і реальними об'єктами, що розглядаються у деякому зв'язку, а сам сміх – лише вираз цієї невідповідності» [12, с. 87 – 88]. *Встановлення невідповідності* у певному матеріалі або у певних аспектах життя є необхідним механізмом запуску гумористичного ставлення до них.

Разом з тим, встановлення невідповідності викликає прагнення розв'язати цю невідповідність, оскільки вона спричиняє переживання, пов'язані з незавершеністю, які є неприємними, оскільки викликають певну внутрішню дезінтеграцію. Така дезінтеграція може переживатись як явище когнітивного дисонансу, дискомфорту від зіткнення у свідомості конфліктуючих ідей, знань, цінностей тощо. *Внутрішнє узгодження*, тобто процес пошуку узгоджених рішень виявленої невідповідності, характеризує істотну складову функціонуючої системи психологічних механізмів гумору. Знайдення ідеї, що примирює суперечливі контексти, знання чи цінності, привносить задоволення від генеративності чи розуміння жарту.

Артур Кестлер використовував для пояснення механізму гумору поняття «*бісоціація*». Під нею розуміється комбінація з двох ідей, взятих з різних контекстів, які раніше здавалися несумісними. Це механізм, який є спільним для творчості та гумору. Але якщо для творчості важливим є створення «серйозного» продукту, то для гумору важливішим є створення ігрової рамки, грайливого настрою, радості. Продукт гумору найчастіше є результатом не розв'язання, а т. з. псевдорозв'язання, яке ми розглянемо нижче серед інших механізмів гумору.

Томас Шульц запропонував теорію розв'язання невідповідності, у якій запропоновано таке розуміння гумору: кульмінаційний пункт жарту створює невідповідність, вводячи інформацію, яка несумісна з початковим розумінням основної частини жарту слухачем (читачем), що спонукає останнього повернутися і шукати в основній частині жарту двозначність. Цю двозначність можна інтерпретувати по-різному, в результаті чого кульмінаційний пункт набуває сенсу. Двозначність може базуватись на різних принципах: лексичному, структурному, фонологічному, може займати нелінгвістичні форми.

Джері Салс у своїй двоетапній моделі розуміння гумору розглядав таке розуміння як розв'язання задачі. Відповідно до цієї моделі, основна частина жарту змушує слухача передбачати ймовірний результат. Коли ж кульмінаційний пункт не відповідає цьому передбаченню, здивований слухач шукає когнітивне правило, завдяки якому кульмінаційний пункт логічно слідуватиме зі змісту основної частини жарту. Коли таке когнітивне правило знаходиться, невідповідність усувається і жарт сприймається як смішний; якщо не знаходиться – жарт викликає розгубленість, але не сміх. Згідно з таким поглядом, гумор є результатом усунення невідповідності, а не лише наявності невідповідності. На рахунок усунення чи розв'язання невідповідності як необхідної умови смішного жарту думки вчених розходяться, однак щодо наявності невідповідності у жарті вчені погоджуються беззаперечно [там же, с. 93 – 94].

Механізм *аксіоматизації* також допомагає здійсненню особистісної регуляції з допомогою гумору. Аксіоматизація – це висування аксіом, тобто вихідних положень, які далі ставляться в основу певного узагальнення, теорії. Нагадаємо, що термін «теорія» застосовується не лише в контексті наукових теорій. Деякі психологи використовують його у контексті т.з. «життєвих теорій» [20]. Мається на увазі узагальнення фактів, результатів спостереження та досвіду загалом. У процесі побудови таких «життєвих теорій» людина осмислює та систематизує свій досвід, і таке осмислення та систематизація неможливі без процесу аксіоматизації. Тобто спочатку висуваються базові положення, на яких далі можна будувати як «життєву теорію», так і ситуаційну теорію гумористичної ситуації.

Ще з часів І. Канта гумор розуміється як «гра уявлень» [12]. Відтворення образів предметів та явищ в уяві, їх несподівані комбінації та співвідношення справді створюють основу для жартів. У сучасній психології говорять про «когнітивну

гру» як один із психологічних механізмів особистісної регуляції, здійснюваної в умовах гумористичної ситуації. Род Мартін пише: «Коли ми беремо участь у гуморі, ми граємо з мовою та ідеями (схемами, сценаріями) майже так само, як діти (і дорослі) грають з фізичними об'єктами, досліджуючи нові і незвичайні способи їх використання і насолоджуючись ними» [там же, с. 138–139].

Майкл Аптер [21] назвав ігрове використання кількох когнітивних схем синергією і звернув увагу, що в такій діяльності є щось приємне, що пов'язане з несерйозним, грайливим настроєм. Одночасна активізація кількох схем при спробі осмислення жарту дозволяє учасникам ситуації, у якій розгортається гумор, взяти участь в ігровій когнітивній синергії. Сама по собі когнітивна гра сприяє виникненню емоції радості.

Ще один механізм рефлексивного рівня – це механізм *псевдорозв'язання*. Форабоско [12, с. 91] звернув увагу на те, що насправді реакція на жарт – це не розв'язання невідповідності, про яку йшлося вище, а псевдорозв'язання. Пояснення цього механізму Форабоско таке: якби жарт був повністю зрозумілим, а невідповідність повністю розв'язувалася, це був би не жарт, а неприємна загадка. Лише в уявному світі жарту псевдорозв'язання має зміст та виконує відповідну функцію. МакГі [там же], в свою чергу, писав про «асиміляцію фантазії», що відбувається в гумористичній реалізації, на відміну від «асиміляції реальності», що має місце при негумористичній обробці інформації.

Деякі автори [там же] зазначали, що розв'язання жарту часто привносить нову невідповідність, яка сприяє переживанню ще більшого задоволення.

Отже, саме псевдорозв'язання є специфічним механізмом гумористичної регуляції. Воно доповнює функції серйозного розв'язання, яке має місце при наукових чи практичних рішеннях проблеми. Особливого значення псевдорозв'язання набуває у тих ситуаціях, коли серйозне розв'язання неможливе або важкодосяжне.

Нарешті, розглянемо *механізми особистісного рівня регуляції*. До них ми відносимо внутрішній діалог, прийняття життєвих суперечностей, життєтворчість, реалізацію життєвих смислів та життєвого задуму.

Прикладом домінування особистісного рівня регуляції за допомогою гумору може слугувати ставлення С. Л. Рубінштейна до власної долі, описане ним самим: «Філософ за освітою та покликанням, а все життя пропрацював у психології» [17, с. 421].

На особистісному рівні регуляції з допомогою гумору у якості психологічних механізмів виступають психічні засоби, що співвідносяться з вищими формами гумору. Вищі форми гумору можуть функціонувати лише у режимі рефлексії (за Ф. Ю. Василюком), тобто найбільш високоорганізованому режимі свідомості. І. С. Домбровська вважає, що якщо нижчі форми гумору регулюються виключно комічними образами об'єктів дійсності в людській свідомості, то вищі – Я-центром [8]. Рефлексія є тим медіатором, який уможливорює реалізацію гумору по відношенню до будь-яких подій, у тому числі – трагічних.

Через посередництво гумору відбувається відсторонення, дистанціювання від предмета переживань через його абстрагування та узагальнення. Сміх, гумористичне ставлення дозволяють долати непродуктивні та обмежуючі форми життєдіяльності, самоздійснення та переходити до нових, більш продуктивних. Н. В. Гладких пише: «Той, хто сміється, завжди трансградієнтний (Бахтін) до об'єкта сміху, бачить його збоку. Того, хто сміється, можна порівняти з автором, який володіє надлишком бачення (Бахтін) по відношенню до об'єкта (героя), виділяє якусь подію, організовану навколо об'єкта (героя), відокремлює істотні моменти, оцінює, оцільнює і завершує подію» [7].

На особистісному рівні регуляції специфічною є здатність одночасно сприймати і полюс суб'єкта, і полюс об'єкта. У цьому полягає одна з конструктивних функцій гумору у ситуаціях кризи, блокування здійснення життєвого задуму та важливих для особистості смислів. На цьому рівні гумор постає як регулятор відновлення на новому рівні або корекції життєвого задуму. Через гумористичне ставлення до кризової ситуації та до себе у цій ситуації особистість отримує можливість повернути контроль та керованість, «суб'єктність» в обставинах, у яких здатність до контролю і керованості значно обмежена.

Щоб описати механізми гумору цього рівня регуляції, необхідно зупинитися на зв'язку гумору зі смислотворчістю. Гумор, як і сенс, розв'язують завдання інтеграції у свідомості розрізних аспектів життя особистості. Багато авторів вказують на те, що гумор заповнює прогалини розуміння, і розглядають його у контексті «надситуативної» чи «неадаптивної» активності, як їх розуміють В. А. Петровський і А. Г. Асмолов [1].

Ж. Делез зауважує, що гумор вписується у «логіку смислу» і визначає гумор як «мистецтво поверхонь і складного зв'язку між поверхнями». Гумор, «починаючи з надмірного рівноголосся, ... вибудовує своє одноголосся» (цитата за [8]).

Сутність та механізми гумору відрізняються від сутності та механізмів мислення. Гумор, виявляючи суперечність («рівноголосся»), не розв'язує її так, як розв'язує її мислення. Тобто не відбуваються досконале вивчення суперечливі тенденції з подальшим їх синтезом. Натомість, «своє одноголосся» отримується за рахунок виходу із серйозного формату розмірковування та зміною його грою ідей та уявлень. У цій грі з'являється новий погляд на суперечність, який містить синтез змісту проблемного та надпроблемного бачення. Така специфічна властивість гумору дозволяє йому брати участь у процесах смислоутворення в особливий «обхідний» спосіб, у тому сенсі, що гумористичне смислоутворення обходить глибоке розуміння проблеми, яке зазвичай необхідне для творення нових смислів, що сприяють її розв'язанню.

На особистісному рівні регуляції гумор специфікується *внутрішнім діалогом* особистості. Це вже не просто «гра уявлень», як її розумів І. Кант, це така гра, яка «пропущена» через «особистісне сито», перевірена на відповідність цінностям та особистісним смислам, яка виявляється саме через посередництво внутрішнього діалогу.

Внутрішній діалог як механізм регуляції людина веде не лише у ситуації кризи та не тільки в контексті застосування гумористичних засобів регуляції. Специфічність цього механізму при гумористичному подоланні важких життєвих ситуацій у тому, що гумористичне дистанціювання від предмета переживання зі встановленням «ігрової рамки» і парателічним спрямуванням більшою мірою на процес та переживання відчуттів, пов'язаних з ним, ніж на результат. Такі «гумористичні» особливості внутрішнього діалогу дозволяють прийняти важку ситуацію, неприйняття якої викликає блокування пошуку шляхів відновлення чи корекції життєвих смислів і життєвого задуму.

Гумор на розглядуваному рівні регуляції функціонує через *прийняття життєвих суперечностей*. Про цей аспект гумору писав С. Л. Рубінштейн, зазначаючи, що «чистий гумор означає реалістичне «прийняття світу» зі всіма його слабкостями та недоліками», існуючими суперечностями життя [16, с.171].

Реалізація гумористичного ставлення до життя неможлива без поблажливого ставлення до неоднозначності та суперечливості багатьох життєвих аспектів та до проблемності людського існування загалом, прийняття цієї складності, неоднозначності та суперечливості.

Навіть кризова ситуація може пережитися за допомогою гумористичних засобів не як перепона для подальшого життя, а як умова зміни вектора його осмислення та віднайдення способів подолання кризи. Криза – це не лише гальмування чи тимчасова зупинка, але й можливості для творчого пошуку: для перевизначення та рекомбінації цілей, вибору нових і творчого поєднання існуючих засобів тощо.

Установка на життєтворчість, на конструювання, а не просто на прийняття, адаптацію чи реагування на умови, дозволяє на найвищому – особистісному – рівні функціонувати такому специфічному ставленню до життя, яким є гумор. Така установка створює необхідні умови для появи гумористичного ставлення: готовність розглянути своє життя та себе самого в новому ракурсі, нових контекстах, в «ігровій рамці». На цьому рівні регуляції, звісно, йдеться про вищі форми гумору, які охоплюють світоглядні установки особистості, що дозволяють приймати по-блажливо суперечливість життєвого світу, ставитися з гумором навіть до власної долі.

Наступні механізми також більшою мірою пов'язані з можливостями особистості до конструювання власного життя та самотрансценденції. *Реалізація життєвих смислів та життєвого задуму* – це механізми, які функціонують лише на особистісному рівні. Необхідність реалізації важливих для особистості смислів та життєвого задуму загалом спонукає до пошуку засобів такої реалізації. У важких життєвих ситуаціях саме гумор дозволяє особистості відсторонитись від застарілих стратегій, які перестали спрацьовувати, і подивитись на своє життя під «ігровим» кутом зору, що, у свою чергу, уможлиблює появу нових смислів. Наполеону Бонапарту належать такі слова: «Від великого до смішного один крок». Але з тією ж впевненістю можна стверджувати і зворотнє: від смішного до великого – один крок. Те, над чим людина здатна сміятися, вона здатна взяти під своє управління та творчо змінювати.

Висновки.

1. Гумор – це вища психічна функція, яка у специфічний спосіб – регулює різні аспекти та рівні життєдіяльності особистості. У нормі при використанні гумору поряд із захисними функціями вирізняється вектор особистісного розвитку; в умовах психічної патології на перший план виступають переважно захисні функції гумору. Ті чи інші психічні порушення відбиваються і у специфіці функціонування сфер психіки, пов'язаних із гумором.

2. Регуляторно-рівнева модель гумору містить: цілі, рівні, процес та результати особистісної регуляції.

Найбільш узагальненими серед цілей (сенсів) регуляції є адаптація та самотрансценденція.

Регуляція здійснюється на таких рівнях: біологічний, соціальний, рефлексивний, особистісний. Гумор сприяє психологічному подоланню усіх типів критичних ситуацій, співвіднесених з рівнями регуляції: стресу, фрустрації, конфлікту, кризи.

Процес регуляції відбувається у континуумі «захисні механізми-копінг-стратегії». Психологічні механізми, які лежать в основі цієї регуляції, у регуляторно-рівневій моделі співвіднесені з кожним рівнем регуляції. Біологічному рівню регуляції відповідають: відреагування, сублімація, «легальний» вираз сексуальних та агресивних тенденцій; соціальному рівню: знецінення, вихід у світ мрії та фантазії, перемикання на парателічний стан, встановлення «ігрової рамки»; рефлексивному рівню: встановлення невідповідності, аксіоматизація, когнітивна гра, псевдорозв'язання, бісоціація, внутрішнє узгодження; особистісному рівню: внутрішній діалог, прийняття життєвих суперечностей, життєтворчість, реалізація життєвих смислів та життєвого замислу.

Результатами регуляції з допомогою гумору є: на біологічному рівні – задоволення потреби «тут-і-зараз»; на соціальному рівні – реалізація мотиву; на рефлексивному рівні – внутрішня узгодженість; на особистісному рівні – реалізація життєвого задуму.

3. Особистісна регуляція з допомогою гумору є регуляцією зі складними міжрівневими зв'язками. «Центр управління» знаходиться на найвищому рівні регуляції – особистісному. При відносній автономності кожного з рівнів, вони, тим не менш, принципово не можуть бути автономними повністю. У нормі типовим для функціонування гумору є переважання контролю та управління особистісного рівня регуляції. Варіант поєднання посилення нижчого рівня з тимчасовим послабленням вищого рівня при нормальному функціонуванні носить тимчасовий і ситуативний характер. Систематичне ж ізольоване посилення нижчих рівнів регуляції при постійному послабленні вищого рівня свідчить про патологічний розвиток функціонування гумору. У такому разі нижчий рівень регуляції засобами гумору сам починає виконувати ключову роль без достатнього зв'язку з вищими рівнями; нижчі рівні регуляції підпорядковують собі вищі.

Список використаних джерел

1. Асмолов А. Г. Психология личности: принципы общепсихологического анализа : Электронный ресурс / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2001 // Режим доступа: www.fdp.hse.ru/data/082/535/135/psix-lich.doc.
2. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. М. Бахтин. – М. : Худ. лит., 1990. – 543 с.
3. Бороденко М.В. Два лица Януса–смеха / М. В. Бороденко. – Р / нД. : Цветная печать, 1995. – 86 с.
4. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф. Е. Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
5. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во Смысл; Эксмо, 2005. – 1136 с.
6. Выготский Л.С. Собрание сочинений. В 6 т. – Т.4. Детская психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – 432 с.
7. Гладких Н. В. Катарсис смеха и плача / Н. В. Гладких // Вестник Томского гос. пед. ун-та. Серия Гуманитарные науки (филология) – Томск, 1999. – Вып. 6 (15). – С.88–92.
8. Домбровская И. С. Юмор в контексте развития / И. С. Домбровская. – ИК «Неформат», 2014. – 280 с.
9. Иванова Е. М. Психопатология и чувство юмора: Электронный ресурс / Е. М. Иванова, С. Н. Ениколопов // Трудный пациент. – 2009. – Июль. – Режим доступа : <http://t-pacient.ru/articles/6443/>.
10. Леонтьев Д.А. Чувство юмора / Д. А. Леонтьев // *Psychologies*. – 2007. – №18. – С. 44.
11. Мамардашвили М. К. Классический и неклассический идеалы рациональности / М. К. Мамардашвили. – М. : Лабиринт, 1994 – 92 с.
12. Мартин Р. Психология юмора Куликова/ Р. Мартин . – Спб. : Питер: пер. с англ. // Под ред. Л. В. , 2009. – 480 с.
13. Носенко Е. Л. Стилї та форми прояву гумору як гіпотетичні аспекти імпліцитної діагностики психологічного здоров'я / Е. Л. Носенко, О. Б. Харченко // Проблеми сучасної психології. – 2010. – Випуск 10. – С. 501–514.
14. Опихайло О. Б. Характер зв'язку психологічних властивостей особистості з різними формами прояву гумору / О.Б. Опихайло // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. – Випуск 2. – Ре-

- жим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_2_18.pdf.
15. Поппер К.Р. Объективное знание. Эволюционный подход / К. Р. Поппер / Пер. с англ. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 384 с.
 16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии в 2-х томах / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. 2. – 328 с.
 17. Сергей Леонидович Рубинштейн. Очерки, воспоминания, материалы / Под ред. Б. Ф. Ломова. – М. : Наука, 1989. – 440 с.
 18. Стефаненко Е. А. Исследование гелотофобии у больных психическими расстройствами / Е. А. Стефаненко, Е. М. Иванова, С. Н. Ениколопов // Теоретические и прикладные проблемы медицинской психологии. Сборник материалов Всероссийской юбилейной научно-практической конференции (к 85-летию Ю. Ф. Полякова), 14-15 февраля 2013. – М. : ГОУ ВПО «Московский городской психолого-педагогический университет» и ФГБУ «НЦЗП» РАМН. – 2013. – С. 106–107.
 19. Харченко О. Б. Особистісні фактори різних форм прояву гумору / О. Б. Харченко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Психологія». – 2010. – № 9/1. – Вип. 16. – С. 113–118.
 20. Щербина Л. Ф. Метатеоретичне мислення психотерапевта: модель, дослідження, програма розвитку / Л. Ф. Щербина. – К. : «Геопринт», 2012. – 283 с.
 21. Apter M. J. A structural-phenomenology of play / M. J. Apter // Adult play : A reversal theory approach. – Amsterdam : Swets & Zeitlinger, 1991. – P. 13–29.
 22. Frydenberg E. Thriving, surviving, or going under : Which coping strategies relate to which outcomes? / E. Frydenberg, R. Lewis // Thriving, surviving, or going under, University of Melbourne. – P. 3–23.
 23. Lampert M.D. Cross-cultural variation in gelotophobia within the United States / M.D. Lampert, K.L. Isaaco, J. Lyttle // Psychological Test and Assessment Modeling. – 2010. – 52(2). – P. 202–216.
 24. Polimeni J. Humor perception deficits in schizophrenia / J. Polimeni, J.P. Reiss // Psychiatry Research. – 2006. – S. 229–232.
 25. Proyer R.T. An Initial Study on How Families Deal with Ridicule and Being Laughed at: Parenting Styles and Parent–

- Child Relations with Respect to Gelotophobia, Gelotophilia, and Katagelasticism / R.T. Proyer, S. Estoppey, W. Ruch // *Journal of Adult Development*, 2012. – Volume 19, Issue 4. – P. 228–237.
26. Ruch W. Who fears being laughed at? The location of gelotophobia in the Eysenckian PEN-model of personality / W. Ruch, R. Proyer // *Personality and Individual Differences*. – 2009. – № 46 (5-6). – P. 627– 630.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Asmolov A. G. Psihologija lichnosti: principy obshchepshicheskogo analiza / A. G. Asmolov. – M. : Smysl, 2001 // Rezhim dostupa: www.fdp.hse.ru/data/082/535/135/psixlich.doc.
2. Bahtin M. M. Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaja kul'tura Srednevekov'ja i Renessansa / M. M. Bahtin. – M. : Hud. lit., 1990. – 543 s.
3. Borodenko M.V. Dva lica Janusa–smeha / M. V. Borodenko. – R / nD. : Cvetnaja pechat', 1995. – 86 s.
4. Vasiljuk F. E. Psihologija perezhivanija (analiz preodolenija kriticheskikh situacij) / F. E. Vasiljuk. – M. : MGU, 1984. – 200 s.
5. Vygotskij L. S. Psihologija razvitija cheloveka / L. S. Vygotskij. – M. : Izd-vo Smysl; Jeksmo, 2005. – 1136 s.
6. Vygotskij L.S. Sobranie sochinenii. V 6 t. – T.4. Detskaja psihologija / L. S. Vygotskij. – M. : Pedagogika, 1984. – 432 s.
7. Gladkih N. V. Katarsis smeha i placha / N. V. Gladkih // *Vestnik Tomskogo gos. ped. un-ta. Serija Gumanitarnye nauki (filologija)* – Tomsk, 1999. – Vyp. 6 (15). – S.88–92.
8. Dombrovskaja I. S. Jumor v kontekste razvitija / I. S. Dombrovskaja. – IK «Neformat», 2014. – 280 s.
9. Ivanova E. M. Psihopatologija i chuvstvo jumora / E. M. Ivanova, S. N. Enikolopov // *Trudnyj pacient*. – 2009. – Ijul'. – Rezhim dostupa : <http://t-pacient.ru/articles/6443/>.
10. Leont'ev D.A. Chuvstvo jumora / D. A. Leont'ev // *Psychologies*. – 2007. – №18. – S. 44.
11. Mamardashvili M. K. Klassicheskii i neklassicheskii idealy racional'nosti / M. K. Mamardashvili. – M. : Labirint, 1994 – 92 s.
12. Martin R. Psihologija jumora Kulikova/ R. Martin. – Spb. : Piter: per. s angl. // Pod red. L. V. , 2009. – 480 s.

13. Nosenko E. L. Styli ta formy projavu gumoru jak gipotetychni aspekty implicytnoi' diagnostyky psihologichnogo zdorov'ja / E. L. Nosenko, O. B. Harchenko // Problemy suchasnoi' psihologii'. – 2010. – Vypusk 10. – S. 501–514.
14. Opyhajlo O. B. Harakter zv'jazku psihologichnyh vlastyivostej osobystosti z riznymy formamy projavu gumoru / O. B. Opyhajlo // Visnyk Nacional'noi' akademii' Derzhavnoi' prykordonnoi' sluzhby Ukrai'ny. – 2014. – Vypusk 2. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_2_18.pdf.
15. Popper K.R. Ob#ektivnoe znanie. Jevoljucionnyi podhod / K. R. Popper / Per. s angl. – M. : Jeditorial URSS, 2002. – 384 s.
16. Rubinshtejn S. L. Osnovy obshhej psihologii v 2-h tomah / S. L. Rubinshtejn. – M. : Pedagogika, 1989. – T. 2. – 328 s.
17. Sergej Leonidovich Rubinshtejn. Ocherki, vospominanija, materialy / Pod red. B. F. Lomova. – M. : Nauka, 1989. – 440 s.
18. Stefanenko E. A. Issledovanie gelotofobii u bol'nyh psihicheskimi rasstrojstvami / E. A. Stefanenko, E. M. Ivanova, S. N. Enikolopov / Teoreticheskie i prikladne problemy medicinskoj psihologii. Sbornik materialov Vserossijskoj jubilejnoi nauchno-prakticheskoi konferencii (k 85-letiju Ju. F. Poljakova), 14-15 fevralja 2013. – M. : GOU VPO «Moskovskij gorod skoj psihologo-pedagogicheskij universitet» i FGBU «NCZP» RAMN. – 2013. – S. 106–107.
19. Harchenko O. B. Osobystisni faktory riznyh form projavu gumoru / O. B. Harchenko // Visnyk Dnipropetrovs'kogo universytetu. Serija «Psychologija». – 2010. – № 9/1. – Vyp. 16. – S. 113–118.
20. Shherbyna L. F. Metateoretychne myslennja psihoterapevta: model', doslidzhennja, programa rozvytku / L. F. Shherbyna. – K. : «Geoprynt», 2012. – 283 s.
21. Apter M. J. A structural-phenomenology of play / M. J. Apter // Adult play : A reversal theory approach. – Amsterdam : Swets & Zeitlinger, 1991. – P. 13–29.
22. Frydenberg E. Thriving, surviving, or going under : Which coping strategies relate to which outcomes? / E. Frydenberg, R. Lewis // Thriving, surviving, or going under, University of Melbourne. – P. 3–23.
23. Lampert M.D. Cross-cultural variation in gelotophobia within the United States / M.D. Lampert, K.L. Isaacso, J. Lyttle // Psychological Test and Assessment Modeling. – 2010. – 52(2). – P. 202–216.

24. Polimeni J. Humor perception deficits in schizophrenia / J. Polimeni, J.P. Reiss // *Psychiatry Research*. – 2006. – S. 229–232.
25. Proyer R.T. An Initial Study on How Families Deal with Ridicule and Being Laughed at: Parenting Styles and Parent–Child Relations with Respect to Gelotophobia, Gelotophilia, and Katagelasticism / R.T. Proyer, S. Estoppey, W. Ruch // *Journal of Adult Development*, 2012. – Volume 19, Issue 4. – P. 228–237.
26. Ruch W. Who fears being laughed at? The location of gelotophobia in the Eysenck- an PEN-model of personality / W. Ruch, R. Proyer // *Personality and Individual Differences*. – 2009. – № 46 (5-6). – P. 627– 630.

L.F. Krupelnutska, O.M. Shportun. Psychological approaches to the forming of the regulatory-level model of humor. The article presents the regulatory-level model of humor, which contains a description of the goals, levels, process and results of personal regulation. Personality regulation using humor is a regulation with complex inter-level connections. In developing the model we found that the «control center» is the highest level of regulation – personality-based.

At the relative autonomy of each level they nevertheless fundamentally cannot be fully autonomous. In normal typical for humor functioning is the predominance of personal control and level regulation. The option of combination of lower level strengthening and temporary weakening of higher level during normal functioning is temporary and situational. Systematic isolated strengthening of lower levels of regulation at constant weakening of the higher level indicates the abnormal development of humor functioning. In this case, a lower level of regulation by means of humor begins to perform a key role without sufficient connection with higher levels; lower levels of regulation subordinate higher ones.

Key words: humor, regulatory-level model, levels of regulation, psychological mechanisms of humor.

Received July 11, 2016

Revised September 10, 2016

Accepted October 02, 2016